

ZPRÁVY

Mezinárodní seminář *Role a význam institucí historické paměti*
Senát Parlamentu České republiky, Praha
26. února 2013

Při příležitosti 5. výročí vzniku Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) – současně lze připomenout i 65. výročí komunistického převratu v Československu – byl dne 26. února 2013 v prostorách Senátu Parlamentu České republiky uspořádán mezinárodní seminář *Role a význam institucí historické paměti*. Pořadatelem a organizátorem semináře byl Ústav pro studium totalitních režimů, patronát převzal předseda Senátu Milan Štěch, moderátorem byl senátor Miroslav Nenutil, s proslovy vystoupili čtyři významní zahraniční hosté – z Lotyšska, Německa, Polska a Švédska – a tři představitelé ÚSTR. Cílem semináře bylo rekapitulovat prvních pět let činnosti ÚSTR a představit práci obdobných a již déle působících institucí v zahraničí.

Vystoupení Hanse Altendorfa – ředitele německého Úřadu spolkového zmocněnce pro dokumenty státobezpečnostní služby bývalé NDR (Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik – BStU) a Łukasze Kamińskiego – ředitele polského Ústavu národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej – IPN), kteří představili statuty a činnost svých institucí, byla v mnoha ohledech mimořádně významná a přínosná. Obě vystoupení přinesla nezprostředkované informace „přímo od pramene“ o uznané a legislativně ukotvené společenské potřebě sousedních států pravdivě reflektovat zavrženíhodné komunistické režimy od druhé poloviny čtyřicátých do konce osmdesátých let 20. století a jejich zločiny v Německé demokratické republice a v Polské lidové republice. Dalším přínosem, který je třeba zvláště zdůraznit, byla možnost porovnat argumentaci zdůvodňující tuto společenskou potřebu, šíři mandátu příslušných institucí i jejich konkrétní činnost s vývojem a aktuální situací v českém prostředí.

Obecná fakta o potřebě reflektování zločinných politických režimů a ideologií ve 20. století shrnuli zástupci Platformy evropské paměti a svědomí – švédský politik Göran Lindblad (který je předsedou této organizace) a lotyšská poslankyně Evropského parlamentu Sandra Kalniete (předsedkyně neformální skupiny europoslanců Reconciliation of European Parliament). Jejich vystoupení byla zaměřena především na vyvážené hodnocení německého nacionálního socialismu, tj. nacismu, a marxisticko-leninského socialismu, tj. komunismu, respektive na zločiny politických režimů, které z těchto ideologií vyrostly a v nichž byly tyto ideologie povýšeny na kulturní dominanty. G. Lindblad ve svém vystoupení stručně představil Platformu evropské paměti a připomněl nutnost hájit oběti minulých i současných totalitních režimů kdekoli na světě s tím, že forma totalitní ideologie může být rozdílná (zmínil také extremistický islamismus), ale její důsledky jsou stejně katastrofální. Sandra Kalniete zdůraznila dosavadní neochotu západoevropských států a jejich intelektuální a politické obce přistoupit na rovnocenné hodnocení nacismu a komunismu, které vyplývá především z nedostatku přímé zkušenosti s realitou života v komunistických režimech. Prezentovala vizi evropského usmíření, jejímž hlavním východiskem musí být evropské dějiny 20. století obsahující pravdivý pohled nejen na nacismus, ale i na komunismus. Upozornila přitom, že bagatelizování komunistických zločinů vede až

k takovým důsledkům, jako je rehabilitace komunistických zločinců v čele s Josifem Vissarionovičem Stalinem.

Představitelé Ústavu pro studium totalitních režimů a s ním spojeného Archivu bezpečnostních složek (ABS), ředitel Daniel Herman, první náměstek Eduard Stehlík a Lubomír Augustýn (zastupující ředitelku ABS Zlatuši Kukánovou) představili ve svých vystoupeních reprezentativní výčet činností obou těchto propojených institucí včetně souvislostí vztahujících se k jejich založení a k vývoji podmínek pro plnění agendy, kterou jim ukládá zákon. Uvedli, že ÚSTR své hlavní úkoly – tj. shromáždění a zpřístupnění dokumentace komunistických bezpečnostních složek, výkon badatelské a populárně-naučné činnosti, informační servis pro některé státní instituce a spolupráce s obdobnými institucemi v zahraničí – dosud plnil, a doložili také rozsah práce vykonané v prvních pěti letech jeho činnosti.

Konferenci zahájil předseda Senátu Milan Štěch a ve svém proslovu poukázal na dobré jméno, které již ÚSTR získal, ale také na nesnadné začátky jeho provozu a některé nešťastné názory zpochybňující jeho činnost. Zdůraznil, že je zastáncem otevřenosti a transparentnosti ve všech věcech týkajících se ÚSTR, a ohledně svého hodnocení působení ÚSTR odkázal na projev, který měl už 1. února v sídle ÚSTR během slavnostního setkání u příležitosti 5. výročí jeho zřízení.¹ Mimo jiné řekl: *Oněch pět let existence našeho Ústavu nebylo vždy snadných, zejména nebyly snadné jeho počátky a i přijímání částí odborné i laické veřejnosti. [...] Určité otazníky nad smyslem Ústavu části odborné veřejnosti a politiky přiznaly, nebo jim pomohly, i určité mediální výstupy, které v době zrodu této instituce byly podle mého názoru nešťastné. Proč o tom hovořím? Hovořím o tom proto, že i po nedávném doplnění Rady Ústavu se opět objevují určité náznaky projevování názorů, které, pokud jsou vedeny od osob, které neuspěly v tom výběru, tak podle mého jsou nešťastné, a říkám to také proto, že mám obavu, aby dobré jméno Ústavu pro studium totalitních režimů, které si přece jenom v posledních letech získal, ho nepoškodily. Proto doufám, že veškeré problémy a otázky i další směřování budou předmětem naprosto veřejné diskuze. Proto jsem rád, že i zasedání Rady [ÚSTR], jak jsem byl informován minulý týden, jsou veřejná, a věřím, že tato transparentnost pomůže k tomu, aby nikdo nezískával pocit, že úřad bude používán k nějakým politickým cílům, protože jeho prvořadým posláním je, aby shromažďoval poznatky, aby je vyhodnocoval, aby je publikoval a aby byl zdrojem poučení pro současnost i pro budoucnost. Ústav pro studium totalitních režimů je organizací, která nám může v budoucnu velmi pomoci, abychom nedělali chyby, které dělaly generace před námi, a abychom také dokázali tyto zkušenosti předat našim dětem a dalším generacím.*

Na předsedu Senátu navázal ředitel ÚSTR Daniel Herman, který zhodnotil společenský význam ÚSTR, stručně shrnul jeho dosavadní činnost a konstatoval, že se zařadil mezi respektované instituce obdobného typu, již dříve zřízené dalšími postkomunistickými státy. Mimo jiné řekl: *Když Ústav před pěti lety vznikl, formuloval jeho zakladatel na mezinárodním fóru přesvědčení, že se velmi brzy zařadí mezi respektované instituce obdobného typu, kterými jsou zejména německý Úřad spolkového zmocněnce (BStU) v Berlíně, polský Institut národní paměti (IPN) i některé další. Dovolte mi konstatovat, že se*

1 Zmíněný projev senátora Milana Štěcha z 1. února 2013 viz <http://www.ustrcr.cz/data/vyroci-ustr/stech.pdf>.

to přes veškeré pochopitelné komplikace, spojené s obtížemi vzniku obou institucí, jednoznačně podařilo. Ústav pro studium totalitních režimů i jím řízený Archiv bezpečnostních složek vyplnily v našem veřejném prostoru prázdné místo a uzavřely tak proces zahájený počátkem devadesátých let minulého století, s nímž si naši předchůdci nevěděli rady. Totiž soustředit rozsáhlou materii vzniklou činností bezpečnostních složek komunistického – a zčásti i nacistického – totalitního režimu na jedno místo, odtajnit ji, podřídit režimu archivního zákona, kompletně otevřít badatelské veřejnosti a zahájit systematický výzkum. [...] Potvrdilo se, že existuje lepší řešení než ponechat tyto písemnosti i nadále v držení ústředních mocenských orgánů, navíc mnohdy v režimu přísného utajení. Společensky mnohem efektivnější se ukázalo být vytvoření dvou civilních institucí spojených v rámci jedné samostatné kapitoly státního rozpočtu, kterým jsou navíc zákonem stanoveny jejich základní úkoly. [...] V krátkém termínu se podařilo spojit řadu různorodých informačních systémů převzatých od ministerstev vnitra, obrany, spravedlnosti a zpravodajských služeb v jeden masivní evidenční systém Archivu bezpečnostních složek o pěti milionech záznamů, využívaný nejenom badateli, ale také úředními partnery pro naplňování tzv. lustračních zákonů, realizaci bezpečnostních šetření, vyšetřování komunistických zločinů atd. Ústav se od počátku programově věnoval tématům, jimiž se v České republice až dosud žádná vědecko-výzkumná instituce systematicky nezabývala. Vývoj bezpečnostních složek jako klíčového mocenského faktoru, jejich vliv na politiku totalitního režimu, dokumentace nacistických i komunistických zločinů, personální obsazení orgánů Komunistické strany Československa, spolupráce zejména se sovětskými orgány Výboru státní bezpečnosti (KGB), působení rozvědňích orgánů v zahraničí, protinacistická a protikomunistická rezistence, včetně podílu československých občanů na zahraničních bojištích, a řada dalších. Bez našeho badatelského úsilí a zorganizování významných mezinárodních konferencí by zcela jistě nebyl přijat zákon č. 262/2011 Sb., o odboji a odporu proti komunistickému režimu, kterého se však v důsledku jeho pozdního přijetí bohužel řada odbojářů již nedočkala. S tím aktuálně souvisí i činnost ústavního špičkového digitalizačního pracoviště, které brzy dosáhne třiceti milionů digitalizovaných souborů (asi jedné desetiny odhadovaného počtu stránek v ABS). [...] Od počátku bylo ambicí Ústavu vytvořit mezinárodní instituci, která by hájila naše společné zájmy na evropské úrovni. Úkolem Platformy evropské paměti a svědomí, zřízené předloni v Praze pod naším patronátem za asistence tří premiérů a působící na adrese Ústavu, je i nadále hledání funkčních partnerů na západě a jihu našeho kontinentu a transformace v instituci financovanou z evropského rozpočtu. Aktivně se snažíme působit i v rámci archivního networku institucí spravujících archiválie bývalých bezpečnostních složek, jehož zasedání jsme jako vyvrcholení našeho předsednictví hostili včera na půdě Ústavu. Z výše uvedených i dalších důvodů považují i nadále práci Ústavu i Archivu bezpečnostních složek za nesmírně důležitou, veřejně prospěšnou a pro naši společnost nenahraditelnou. Toto své přesvědčení opírám i o většinovou reflexi názorů zástupců všech parlamentních demokratických směrů. [...] Na druhou stranu samozřejmě nelze přehlédnout, že nejenom výsledky, ale dokonce již naše samotná existence jsou někdy předmětem kritiky či odsudků. Zde však stačí odkázat na nález Ústavního soudu České republiky, který konstatoval, že v pluralitním vědeckém prostředí byl zákonným zřízením Ústavu naplněn legitimní veřejný zájem.²

Hans Altendorf

Foto: Přemysl Fialka

Jako první zahraniční host vystoupil Hans Altendorf, ředitel Úřadu spolkového zmocněnce pro dokumenty státobezpečnostní služby bývalé NDR (BStU) ze Spolkové republiky Německo. Svou přednášku zaměřenou na práci BStU zahájil s tím, že je pro něho *ctí podělit se o myšlenky politické vize, která stojí za mandátem jeho úřadu*. Dále mj. uvedl, že když byl v roce 1991 Německým spolkovým sněmem přijat zákon o dokumentech bývalého východoněmeckého Ministerstva státní bezpečnosti, resp. tajné policie Stasi, bylo to vlastně deklarování snahy poučit se z historických zkušeností komunistické diktatury a uznání dědictví revoluce z let 1989–1990. Tento zákon však nebyl přijat jednomyslně a bez kontraverzí. Objevily se jak požadavky na zničení dokumentů a svazků Stasi, tak i hlasy volající po jejich zpřístupnění bez jakéhokoliv omezení. Zákodárci rozhodli, že příslušné materiály budou zpřístupněny pro různé účely v tzv. regulovaných či kontrolovaných podmínkách. Ukázalo se, že tento zákon, který nabyl účinnosti 29. prosince 1991, jakož i Úřad spolkového zmocněnce pro dokumenty bývalé bezpečnostní služby NDR, tj. BStU, který byl poté vybudován, nebyly pouze dočasným fenoménem po pádu Berlínské zdi, ale že jde o účinné nástroje umožňující společnosti efektivně reagovat na období čtyřicetileté diktatury. Debatu o tom, jak naložit s dokumenty, které zůstaly po Stasi, ovšem trvala přibližně dvacet let a zákon byl osmkrát novelizován, aby se jeho využívání mohlo co nejlépe přizpůsobit aktuálním potřebám podle zkušeností a podnětů občanů i mé-

díí, ale jeho původní smysl zůstal nezměněn. Každý má právo nahlédnout do svých složek a seznámit se s materiály, které se ho týkají, informace o ostatních osobách jsou – z důvodu ochrany soukromí – anonymizované a přístup k dokumentům je i při vyšetřování omezen na konkrétní zákonem stanovené případy. Tak je spojena právní tradice SRN týkající se ochrany dat a práv jednotlivce se zájmem společnosti zkoumat období diktatury. *Možnost nahlédnout do složky znamená pro lidi možnost konfrontovat se s vlastním osudem a možnost uvědomit si, jakým způsobem je Stasi měla ve své moci.* Lidé využili práva nahlédnout do složek v míře, kterou nikdo nepředpokládal, přitom se jako lichá ukázala obava, že to způsobí spory či sváry. Od založení BStU požádaly tři miliony německých občanů o přístup ke svým složkám a i v poslední době je předkládáno na 90 tisíc požadavků ročně. Další obrovský soubor žádostí vznikl v oblasti právní rehabilitace a kompenzace obětí komunistické diktatury – do roku 2012 bylo zaregistrováno téměř 490 tisíc podání rehabilitačním soudům včetně těch, které souvisely s právním stíháním. Úřad, jako je BStU, nemá v německé historii obdoby, je vlastně dědictvím revoluce bojovníků za občanská práva z let 1990 a 1991. Byly vytyčeny dva hlavní úkoly – rozpuštění aparátu Stasi a okamžité zajištění jejich dokumentů. Představitelé protikomunistické rezistence chtěli, aby struktury a aktivity komunistické represivní mašinerie byly odhaleny. Požadovali, jménem jejich obětí, informace o machinacích, kterým byly tyto oběti vystaveny, a zároveň chtěli znát i jména pachatelů. BStU spravuje přibližně 111 km dokumentů v papírové formě včetně přibližně 40 milionů kartotéčních lístků, dále mikrofilmy, které se rovnají přibližně 47 km papíru, pokud by byly vytištěny, více než 1,7 milionu fotografií, 30 tisíc filmů a zvukových nahrávek a více než 15 tisíc pytlů, ve kterých jsou shromážděny útržky skartovaných dokumentů. Toto rozsáhlé hmotné dědictví po Stasi bývalé NDR vytváří základ pro plnění úkolů BStU v souladu s jeho právním mandátem, který se týká historické, politické a právní analýzy aktivit Stasi. Tato analýza usiluje o ochranu zájmů obětí represí a tyranie, chce informovat veřejnost o charakteru a nátuře diktatury a zajistit, aby exponenti komunistického režimu nemohli držet moc. Podle vyjádření H. Altendorfa bojovníci za občanská práva usilovali také o to, aby bylo dosaženo změny elit, a to i v právním smyslu, tedy aby tajní spolupracovníci Ministerstva státní bezpečnosti nemohli opět získat vliv nebo přinejmenším aby byli identifikováni či odhaleni. Právní stíhání východoněmeckého komunistického režimu a jeho představitelů je snahou dosáhnout společenského smíru z titulu zákona a zároveň je vyvíjena snaha zmírnit přitom utrpení obětí minulého režimu uznáním práva na odškodnění, což má pro liberální demokracii zásadní důležitost. Z přibližně 100 tisíc jednotlivců, kteří byli v Německu vyšetřováni v souvislosti se zločiny komunistického režimu, bylo odsouzeno pouze něco přes 750, z toho ve 40 případech to bylo odsouzení k trestu odnětí svobody. H. Altendorf v této souvislosti řekl, že *tato čísla jasně ukazují, jak složité je stíhat soudně tyto osoby v právním státě, kde vina jednotlivce musí být prokázána a kde platí zákon o promlčení. Nicméně s každým trestním procesem a jeho sledováním prostřednictvím médií veřejnost získává další kousky pravdy z doby diktatury a to bychom neměli podceňovat.* BStU získal také mandát k zajišťování výzkumu a vzdělávání, což také ve velkém rozsahu provádí, a snaží se tak inspirovat lidi k aktivní účasti na demokracii a posilování demokratických institucí. Předmětem diskuze je také otázka, kdy má být mandát

BStU, resp. jeho část týkající se odpovědnosti za archiválie, převeden na jinou instituci, a hovoří se o roce 2019. A v tomto roce by také již neměla být prováděna další vyšetřování státních úředníků s ohledem na jejich spolupráci s Ministerstvem státní bezpečnosti. To ovšem, jak zdůraznil H. Altendorf, *neodráží politickou touhu zapomenout na minulost*. Německý spolkový sněm bude řešit další úkoly BStU v následujícím legislativním období. Německý přístup k reflektování komunismu a model BStU je od devadesátých let 20. století vzorem pro bývalé komunistické státy v Evropě. I tyto státy uznaly sociální a politickou důležitost zkoumání a reflektování komunistické minulosti pro vlastní transformaci a rozvoj liberální demokracie. Do tohoto procesu patří i zpracovávání dokumentace komunistických bezpečnostních služeb, které je základem činnosti evropské sítě příbuzných oficiálních institucí jednotlivých postkomunistických států, jejichž složkami jsou jak BStU, tak i ÚSTR.³

Lukasz Kamiński, ředitel Ústavu národní paměti (IPN), úvodem řekl, že se chce podělit o polské zkušenosti z procesu vyrovnávání se s komunistickým režimem a debaty vedené na toto téma od devadesátých let, a také zmínil, že v Senátu Parlamentu České republiky byl už v roce 2006 krátce před ustavením ÚSTR. Dále mj. uvedl, že pokusy o dekomunizaci polské společnosti včetně lustrací, postihování viníků a zákazu komunistické strany od počátků narážely na mnoho problémů a do značné míry nebyly úspěšné. Například soudní proces týkající se masakrů stávkujících z prosince 1970 dodnes neskončil, neuspěla kampaň za přejmenování ulic, které nesly jména komunistů a komunistických organizací, a přestože mnozí historikové, hlavně mladší generace, se velmi angažují, znalost komunistické éry zůstává ve společnosti neucelená. Toto vše je důsledkem různých příčin a toho, že exponenti bývalých bezpečnostních složek v Polsku jsou stále ještě u moci. Bylo zde ale také přání velké části společnosti změnit tento stav a to urychlilo iniciativu, jejímž výsledkem byl vznik a zahájení činnosti IPN v červnu 2000. Kompetence této instituce zahrnují stíhání zločinů minulosti, shromažďování archiválií, výzkum a také zajišťování vzdělávání a vztahují se nejen na období komunistické diktatury, ale také na období druhé světové války. Od roku 2007 má IPN na starosti také lustrace, jimiž se předtím zabývala jiná samostatná organizace. Zákonodárci si uvědomovali, že IPN bude velice často řešit bolestivé otázky minulosti, a proto mu ponechali velkou nezávislost na stávající politice. První velký úkol, který musel IPN řešit, se netýkal tajných spolupracovníků komunistické policie, jak by se dalo očekávat, ale období druhé světové války – v roce 2001 totiž polskou společnost zaujal případ masakru Židů ve vesnici Jedwabne a účast místních Poláků na tomto masakru. IPN byl teprve ve fázi vzniku, ale byl schopen řešit tento případ jak v rovině akademického bádání, tak i trestního stíhání, a dokázal tak, že bude umět těžké problémy minulosti zvládat, což se potvrdilo i v následujících letech. IPN reaguje nejen na stávající problémy, ale zabývá se také dlouhodobými projekty, které se snaží obnovit obecnou paměť a informovat o významných pamětnících a osobnostech boje za nezávislost. Významnou aktivitou, jež byla zahájena už na počátku existence IPN, byl projekt zaměřený na výzkum téměř zapomenutého tématu boje za nezávislost, jehož příslušníci působící v ilegalitě byli známi jako prokletí vojá-

3 Celý projev v angličtině viz <http://www.ustrcr.cz/cs/role-a-vyznam-instituci-historicke-pameti>.

Lukasz Kamiński

Foto: Přemysl Fialka

ci – komunisté je nazývali bandity a fašisty. IPN provedl rozsáhlý výzkum a jeho výsledkem bylo mj. v roce 2007 vydání atlasu tajného boje za nezávislost v Polsku, který představuje organizace bojující v ilegalitě v letech 1944–1956. V rámci celého projektu vzniklo mnoho knih, dokumentárních filmů i výstav. V roce 2011 byl dokonce ustanoven národní svátek Den paměti prokletých vojáků, který bude mít už své třetí výročí – oslavy organizuje částečně IPN, ale koná se i řada dalších aktivit po celé zemi, kterých se účastní polský prezident, státní orgány, místní orgány i celá řada organizací a neformálních skupin, například i fotbaloví fanoušci. IPN zaměstnává asi 150 historiků v pobočkách sídlících po celém Polsku, což umožňuje realizaci velkých projektů, které by měly stávající stav znalostí o komunistickém období změnit. Velkým tématem je samozřejmě polská opozice v sedmdesátých a osmdesátých letech, na kterou se IPN zaměřuje v poslední době. Nejdůležitějšími publikacemi v této oblasti jsou dvě. Syntéza historie Solidarit, která byla vydána v roce 2010, je souborem šesti velkých svazků o téměř tisíci stranách. Zde byla poprvé aktivita tohoto odborového svazu rozsáhle a dostatečně přesně popsána a byla tak doplněna encyklopedie Solidarit, která představila životopisy tisíců aktivistů a několika tisíc opozičních struktur, hlavně v době stanného práva. Od roku 2011 může IPN požádat prezidenta, aby udělil kříž svobody a solidarity protikomunistickým aktivistům, což umožňuje uctít bojovníky za svobodu tak, aby nebyli zapomenuti. IPN dále pořádá výstavy, kterých dodnes

bylo více než 350, a to v Polsku i v zahraničí. Využívány jsou také různé moderní formy vzdělávání, webové stránky, které už navštívilo několik milionů návštěvníků. Rámec aktivit IPN se neomezuje jen na martyrologii, nicméně témata útisku a odboje dominují. Vydána ale byla také třeba stolní hra s názvem *Fronta*, která je velice populární (prodalo se více než 50 tisíc kusů) – zabývá se ekonomikou komunistického Polska v sedmdesátých a osmdesátých letech. Vzdělávací práci IPN v Polsku chválí i ti, kteří jej jinak kritizují, na druhé straně za nejvíce selhávající je považována oblast žalob – a to i těmi, kteří existenci IPN podporují. Očekávání ze strany lidí komunistickým režimem poškozených byla mnohem vyšší, avšak vyšetřování zločinů minulosti je spojeno s mnoha potížemi. Dodnes bylo ze spáchání komunistických zločinů obviněno 460 lidí a z nich bylo odsouzeno více než 150. Vyšetřování, které veřejnost velice zajímá, se zaměřuje na vyhlášení stanného práva a na generála Wojciecha Jaruzelského. Už v devadesátých letech došlo k pokusu odsoudit některé generály, ale tato snaha neobstála, protože v parlamentu měli většinu zástupci postkomunistické strany. IPN se k této kauze vrátil a obvinil generály za to, že se účastnili organizovaného boje proti polskému národu. Loňského roku byl vynesena první rozsudek a odsouzen byl generál Czesław Kiszczak. Nicméně další osoby unikly z důvodu amnestie, což je i přes mnohé jiné úspěchy určitým symbolem selhání IPN. Přes řadu vydaných publikací k tomuto tématu se někteří Poláci ještě i dnes domnívají, že stanné právo bylo menším zlem než případná sovětská intervence.⁴ V průběhu vyšetřování a vědeckého bádání získal IPN rozsáhlé poznatky o zločinech, které byly spáchány hlavně ve čtyřicátých a padesátých letech. Před několika lety IPN začal pracovat na dokumentování údajů o místech komunistické represe a shromáždil údaje o více než 550 věznicích, pracovních táborech atd., z nichž 210 bylo popsáno ve velkém albu, které vyšlo před dvěma měsíci. Cílem bylo připomenout takováto místa, aby nezapadla jen v místní paměti. Další představou IPN je, že by měla být ustavena muzea obětí komunismu, aby jejich jména nebyla zapomenuta. Letos se veřejnost i média začala zabývat pohřbišti komunistického teroru a IPN byl v této věci také velice aktivní. Tisíce a tisíce lidí, kteří by jinak nebyli známi, se díky těmto aktivitám staly hrdiny, jako například generál August Emil Fieldorf, který byl velitelem Armie Krajowe, nebo kapitán Witold Pilecki, který byl dobrovolně v Osvětimi. Pracovníci IPN našli velké množství masových hrobů dokonce i ve Varšavě, o mnohé objevy se zasloužila média a jejich spolupracovníci. Mnoho lidí, rodin a dětí, jejichž příbuzní našli smrt v těchto masových hrobech, se tak mohlo dozvědět pro ně důležité informace. Ł. Kamiński dále konstatoval, že ve vymezeném čase není možné prezentovat všechny aktivity IPN, a připomněl ještě alespoň více než tisíc vydaných knih, roli IPN při budování místní identity v různých polských regionech, jakož i při smíření mezi Poláky a dalšími národy a rozsah spravovaných archiválií – více než 90 km složek. Dále uvedl, že i *přes mnohé útoky z určitých kruhů, přestože se šíří určité lži, úroveň důvěry veřejnosti se udržuje neustále na velmi vysoké úrovni 45 %, zatímco pouhých 20 % respondentů říká, že našemu Ústavu nedůvěřuje. Tato úroveň je možná nejvyšší mezi státními institucemi, daleko vyšší, než je tomu u vlády nebo parlamentu.* Pozice, které Institut dosáhl, je taková díky několika

4 Intervence ovšem nehrozila – viz článek Łukasze Kamińskiego v *Securitas Imperii* č. 20, 02/2011.

faktorům: zajištění nezávislosti na politickém dění; koordinování mnoha forem práce – IPN funguje jako archiv, úřad, prokuratura, centrum akreditovaného bádání a vzdělávání; zaměstnávání vysoce specializovaných odborníků, hlavně mladých lidí, kteří s nadšením pracují na velkém množství projektů. Závěrem ředitel IPN Ľ. Kamiński zdůraznil: *IPN vykonává také povinnosti polského státu vůči obětem totalitních režimů a jejich rodinám. Chceme, aby pachatelé zločinů byli pohnáni ke spravedlnosti, aby historie odboje byla pravdivě a správně popisována. Naše práce je důležitá pro budoucnost. Tím, že se budeme učit o těžké minulosti, zdůrazňujeme hodnoty, které nám pomohou utvářet postoje společnosti.*⁵

Dalším řečníkem byl první náměstek ředitele ÚSTR Eduard Stehlík, který podrobně přestavil činnost Ústavu. Mj. uvedl: *ÚSTR je ze zákona institucí specifickou, která má vymezenou širokou škálu povinností. [...] V rámci kapitoly státního rozpočtu nejde o úplně jednoduchou proceduru, která začíná ve druhém čtvrtletí přípravou návrhu rozpočtu pro vládu České republiky a končí koncem roku přijetím zákona o státním rozpočtu, respektive schválením plánu činnosti na nadcházející fiskální rok Radou Ústavu. Jedním z nejdůležitějších úkolů Rady Ústavu je právě projednání a schválení tohoto klíčového dokumentu, vycházejícího ze střednědobých priorit naší instituce, projednaného a oponovaného předtím Vědeckou radou Ústavu. Schválený plán činnosti je závazným dokumentem pro všechny odbory Ústavu, oddělení i skupiny, podle něhož jsou průběžně hodnoceny střední články řízení, vedoucí jednotlivých projektů či případně i jednotliví zaměstnanci. Od něj se odvozuje spolupráce s Archivem bezpečnostních složek, domácími i zahraničními partnery, jejichž počet, čemuž jsem velice rád, neustále roste. [...] Výsledky, jichž jsme dosáhli za pět let své existence, jsou jasné, ověřitelné, snadno doložitelné a nemalé. Ostatně posuďte sami. Ústav pro studium totalitních režimů byl hlavním pořadatelem nebo spolupořadatelem 36 mezinárodních konferencí a symposií, asi 120 z odborných seminářů, přednášek a diskuzí, více než čtyřiceti výstav a výstavních projektů, které byly prezentovány na více než stovce míst jak v České republice, tak i v zahraničí. Zanedbatelná není ani naše činnost publikační: Ústav byl vydavatelem nebo spoluvydavatelem 114 publikací, z toho 26 periodických. V poslední době se často hovoří o důležitosti „oral history“. Musím říci, že právě v této oblasti odvádí Ústav obrovský kus důležité práce. Společně se sdružením Post Bellum a Českým rozhlasem se podílel na vzniku pamětnického digitálního archivu Paměť národa, kde je v současnosti uloženo přes 2500 výpovědí pamětníků, z nichž 1500 je zpřístupněno veřejnosti. [...] Vedle této „pamětnické“ činnosti naší instituce považuji za naprosto klíčové její vzdělávací aktivity, které jsou zaměřeny jak na mládež, tak i na pedagogické pracovníky a v neposlední řadě i na širokou veřejnost. V letech 2008–2012 Ústav uspořádal 49 prezenčních celodenních seminářů a pět letních škol pro učitele, vydal tři vzdělávací DVD, dvě internetové multimediální učebnice, 56 výukových jednotek a na 400 pracovních a metodických listů. Od roku 2011 navíc pořádá e-learningové kurzy pro učitele – a v současné době je jedinou institucí v České republice, která v této oblasti nabízí tuto formu vzdělávání. Různými typy vzdělávacích kurzů Ústavu prošlo od roku 2008 přes 900 učitelů. Nesmím však zapomenout ani na to, že Ústav dlouhodobě spolupracuje s třemi desítkami škol v celé České republice a tento počet se neustále zvyšuje. Za velice důležité považuji i zapojení naší instituce (ve spolupráci s Památkem Lidice a Filozofickou fakultou UK) do pořádání dětské mezinárodní vědomostní soutěže Lidice pro 21. století, která byla zahájena v letošním roce a úspěšně se rozvíjí. Vedle vědecké, publikační*

a vzdělávací činnosti bych rád vyzdvihl nenahraditelný podíl ÚSTR – v úzké spolupráci s ABS a pochopitelně i v součinnosti s Ministerstvem obrany a Etickou komisí Vlády České republiky na naplňování zákona č. 262/2011 Sb., o odboji a odporu proti komunistickému režimu. Objev prací s tím souvisejících je obrovský, i když se na první pohled může zdát „neviditelný“. Avšak k přípravě stovek odborných stanovisek a digitalizaci nyní již téměř čtyř milionů stran dokumentů souvisejících s naplňováním zákona nedošlo samo od sebe. Přitom i tato práce probíhá pod „časovým tlakem“. Všichni zúčastnění si totiž velice dobře uvědomují, že zákon byl přijat pozdě a řada odbojářů se ho již nedočkala. [...] V souvislosti s naplňováním zákona č. 262/2011 Sb. jsem zmínil úsek digitalizace a informatiky Ústavu, který se zabývá převodem archiválií a dokumentů (zejména Archivu bezpečnostních složek) do elektronické podoby. Za dobu své existence se vypracoval na absolutní špičku v České republice, o čemž mimo jiné svědčí i skutečnost, že bylo v uplynulých pěti letech péčí Ústavu digitalizováno na 30 milionů souborů. [...] V současné době se převod dokumentů do elektronické podoby přizpůsobuje i systematickému výzkumu archivních fondů vztahujících se k období nesvobody, tedy let 1938–1945. Zvláště pak s ohledem na to, že naši zahraniční partneři – například U. S. Memorial Holocaust Museum a izraelský Jad Vašem – projevují mimořádný zájem pracovat s těmito archivními materiály v rámci našich společných mezinárodních projektů. Vážené dámy, vážení pánové, milí hosté! Dovolte mi vyslovit mé hluboké přesvědčení, že Ústav pro studium totalitních režimů bude i do budoucna naplňovat své prvořadě poslání: přísně vědecky a apoliticky zkoumat léta komunistické totality i léta doby nesvobody, tedy léta totality nacistické (pokud se totiž někdo domnívá, že období let 1939–1945 je již zcela zpracováno, bohužel se velice myslí, teprve začínáme...), a přinášet o tom našim spoluobčanům i mezinárodnímu společenství přesné a ničím nezkresené poselství.⁶

Lubomír Augustin, zastupující ředitelku ABS Zlatuši Kukánovou, ve svém vystoupení informoval o činnosti Archivu a o problematice týkající se archiválií dochovaných po komunistických bezpečnostních složkách. Mj. uvedl: *Obě instituce, Archiv a Ústav, byly zřízeny stejným zákonem, protože jejich společným posláním bylo a je zpřístupňovat a vědecky zpracovávat dokumenty z doby nesvobody. Před Archivem bezpečnostních složek, který i po pěti letech existence patří v české archivní síti k nejmladším, stála od počátku řada úkolů. Nejprve byla zahájena série jednání a praktických kroků. Během několika měsíců bylo nutné delimitovat víc než 17 km kartoték, evidenčních a registračních pomůcek, dokumentů a archiválií od různých institucí (především ministerstva vnitra, obrany včetně vojenského zpravodajství, ministerstva spravedlnosti, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace), a to z let 1945–1990, a soustředit je do nové instituce. [...] Nepodařilo se však zcela vyřešit jeden z klíčových problémů, a sice zajistit vhodné ukládací prostory a soustředit archivní fondy a sbírky takřkajíc pod jednu střechu. Archiv bezpečnostních složek tak byl nucen převzít nevyhovující objekty bývalého Archivu MV v Praze 1 Na Struze a v Brně-Kančicích a získat užívací právo k dalším prostorám v Praze – v Kobyliších a Braníku, kde nebyly zcela zajištěny podmínky řádné správy archiválií a dokumentů. Odborná badatelská veřejnost si začala Archiv spojovat především s materiály k činnosti československého, respektive federálního a českého ministerstva vnitra, se svazkovou agendou Státní bezpečnosti, s materiály Veřejné bezpečnosti, vojsk ministerstva vnitra a dalšími. Nevýhodou převzatých materiálů byl různý*

6 Celý projev viz <http://www.ustrct.cz/cs/role-a-vyznam-instituci-historicke-pameti>.

stupeň jejich zpracovanosti u původců, přesto se s ní musel Archiv vyrovnat a připravit se na poznání a vyrovnání se s nedávnou minulostí. Nová instituce na sebe také převzala součinnost při poskytování informací orgánům činným v trestním řízení, státním orgánům příslušným k bezpečnostnímu řízení a správním úřadům. Stala se tak nejbližším spolupracovníkem ministerstva vnitra při poskytování podkladů pro vydání lustračních osvědčení. Archiv dále vyřizuje požadavky Národního bezpečnostního úřadu, Policejního prezidia ČR, spolupracuje s Úřadem pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu a dalšími institucemi. Bez vzniku Ústavu a Archivu by nebylo možné přijetí a aplikace zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu, protože bez soustředění archiválií a vytvoření potřebného zázemí by stěží mohlo dojít ke jeho naplnění. Na vyřizování požadavků ministerstva obrany se spolupodílí Ústav pro studium totalitních režimů systematickou digitalizací archiválií, příkládaných k odborným stanoviskům pro další potřeby ministerstva. Veškerá úřední agenda Archivu představuje přes osmdesát procent všech vyřízených požadavků. Zbytek pokrývají klasické badatelské požadavky, protože prioritou Archivu je zpřístupňování archiválií pro odbornou a laickou veřejnost. Na rozdíl od zabraničních partnerských institucí máme velice liberální přístup ke zveřejňování informací. Většina archiválií je zpřístupňována podle zákona o archivnictví a spisové službě, který zaručuje rovnost přístupu bez jakéhokoli rozdílu a bez takzvaného začernování některých údajů, na rozdíl od zpřístupňování svazků podle zákona o zpřístupnění svazků bývalé StB (zák. 140/1996 Sb. ve znění zák. 107/2002 Sb.) [...] Těší nás, že se podařilo zintenzivnit dosavadní styky s partnerskými institucemi, dále například s rakouským Ludwig Boltzman Institutem při zpracování tématu činnosti československých zpravodajských služeb v Rakousku a navázat nové užitečné kontakty v Pobaltí a ve Slovinsku, zúčastnit se prestižních workshopů a konferencí v Evropě a Latinské Americe. Archiv je členem Mezinárodní archivní rady (ICA) a jedním ze spoluzakladatelů a aktivních členů Platformy evropské paměti a svědomí, koordinující na evropské úrovni studium a projekty zaměřené na vyrovnávání se s totalitní minulostí. Má své symbolické zastoupení v tříčlenné dozorčí radě Platformy a odborné skupině pro archivy, vyzývající mimo jiné k ochraně evropského kulturního dědictví. [...] Přestože se Archiv od svého vzniku potýká s kritickou prostorovou situací a přes veškerá jednání se dosud nepodařilo najít vhodný objekt nebo vybudovat provozně méně náročnou účelovou archivní budovu, zajišťující odpovídající uložení archiválií, podařilo se na konci prvního pololetí roku 2012 postupně stabilizovat jeho kritickou prostorovou situaci. [...] Jednotlivá pracoviště Archivu vykonávají celkem 16 registrovaných agend dle registru práv a povinností. Jebo postavení mezi ostatními archivy ČR je s ohledem na vykonávané činnosti a správu specifického typu archiválií jedinečné a nezastupitelné. S ohledem na nastavení těchto procesů není možné začlenění Archivu mezi standardní vědecko-výzkumné instituce ČR ani začlenění do Národního archivu před rokem 2030 už proto, že s vyhledem na další léta se nepředpokládá útlum většiny vykonávaných agend. [...] Archiv je otevřenou institucí, má své specifické úkoly, odpovědnost, povinnosti vůči státu i společnosti. Jsem přesvědčen, že při vytvoření potřebných podmínek obtojí Archiv při jejich plnění se ctí.⁷

Prezident Platformy evropské paměti a svědomí, švédský politik Göran Lindblad zahájil své vystoupení konstatováním, že ne všichni lidé měli a mají to štěstí narodit se v demokratických zemích, kde se dodržují lidská práva, a proto je třeba za tyto

Göran Lindblad

Foto: Přemysl Fialka

hodnoty každodenně bojovat na všech dosažitelných úrovních – od regionální politiky až po Organizaci spojených národů. Řekl, že je třeba věřit v úspěch, ale přitom je nezbytné zabývat se historickou zkušeností a opírat se o ni, protože bez poctivého zkoumání historie je ohrožena budoucnost – bez ohlížení zpět nelze odhalit příčiny předchozího totalitního marasmu. Zdůraznil: *Musíme tento boj vést každý den, jinak se vystavujeme riziku, že se opět objeví ošklivé tváře ideologů totalitních režimů a budou se snažit převzít moc.* Z těchto důvodů je podle něho existence institucí zabývajících se totalitními režimy a historickou pamětí v jednotlivých dříve postižených státech nezpochybnitelná. Totéž se týká i institucí řešících stejnou problematiku na mezinárodním fóru, o což se v rámci Evropské unie a Evropy snaží také Platforma evropské paměti a svědomí jakožto celoevropské fórum pro ochranu práv občanů, kteří trpěli pod totalitními režimy. Platforma má 37 členských institucí a organizací z 13 států Evropské unie i dalších států a mezi její hlavní cíle patří snaha o zachování historické paměti, prosazování otevírání archivů a zpřístupňování archiválií i podpora odhalování konkrétních zločinů a soudních řízení proti jejich pachatelům. V souvislosti s Platformou připomněl G. Lindblad důležitou roli ÚSTR při jejím vzniku a jeho podíl na přijetí *Pražské deklarace* jako výstupu konference *Svědomí Evropy a komunismus* pořádané v roce 2008 v Senátu Parlamentu České republiky, jejíž součástí byla i výzva k založení takovéto instituce. Dále zmínil, že mu velmi záleží na další existenci

ÚSTR a na tom, aby mohl rozvíjet svou činnost, a apeloval na senátory i členy Rady ÚSTR, aby se snažili chránit práva ÚSTR i ABS a tím práva občanů nahlížet do svazků a seznamovat se s minulostí. Činnost ÚSTR by rozhodně neměla být omezována, naopak jeho kompetence by měly být ještě rozšířeny, stejně jako i tým kvalifikovaných pracovníků, aby mohl i nadále odvádět stejně kvalitní práci jako dosud. Dále G. Lindblad upřesnil, že když zmiňuje totalitní režimy, má na mysli nacismus, komunismus a třeba i další typy režimů – ideologie může být rozdílná, ale systém je stejný. Závěrem poukázal, že je třeba sledovat, kde ve světě se objevuje ošklivá tvář totality, a snažit se o šíření úcty k lidským právům.

Závěrečný příspěvek o podmínkách celoevropského usmíření s důstojnou naléhavostí přednesla europoslankyně Sandra Kalniete. Byl silným morálním apelem a pro většinu zúčastněných nepochybně znamenal velké zadostiučinění a vyvrcholení celého semináře. Vycházel ze čtyř základních premis: 1) Příběh historie Evropy 20. století je nevyvážený a neucelený; 2) Evropa musí uznat dvojí dědictví totalitárních režimů nacismu a stalinismu jako své společné dědictví; 3) Evropská historiografie musí zahrnovat komplexní a hluboké poznání celé minulosti, a to bez jakékoliv „železné opony“ (1945–1991); 4) Evropa se nesjednotí, pokud nepovede velice poctivou a podrobnou debatu o zločinech, které spáchaly totalitní režimy ve 20. století. S. Kalniete dále uvedla, že s ohledem na tyto premisy se mnoho lidí cítí frustrováno tím, že zde stále není dostatečná podpora hlavně politického charakteru, a zároveň i tím, že ani veřejnost se dostatečně nezajímá o tak důležité téma, jako je totalitní paměť Evropy. Za důvod, proč se komunistická totalita nestala po pádu komunistických režimů námětem ústředního diskurzu při sjednocování Evropy, považuje následující skutečnosti – po druhé světové válce byly národy střední a východní Evropy izolovány od společného prostoru evropských hodnot; nezúčastnily se procesu obnovy historické spravedlnosti; nemohly přispět k politické, historické a právní debatě v Evropě. Národy střední a východní Evropy a národy západní Evropy mají odlišné historické zkušenosti. V západní Evropě byl dominantní historickou zkušeností nacismus. Po druhé světové válce západní Evropa odhalila a odsoudila zločiny nacismu a začala na základě výsledků svobodného bádání vzdělávat veřejnost. V zemích střední a východní Evropy, kde po nacismu uzurpoval moc komunismus, byla historie falšována. A teprve po pádu železné opony, tedy v posledních přibližně dvaceti letech, bylo možné zabývat se zločiny komunismu. Odhalování a odsouzení komunistických zločinů je v celoevropském pohledu velice pasivní, což má velký dopad právě na vyvážené uchování „totalitní paměti“. Stále je zde mnoho politiků a intelektuálů, kteří říkají, že je lépe obrátit list a začít s čistým stolem, což ale není možné, dokud nedojde k co největšímu možnému usmíření na východě i na západě. Kromě toho je třeba vidět, že je zde také pokusení komunistickou totalitu rehabilitovat a že bez politického a právního odsouzení zločinů komunismu bude pokračovat selektivní vnímání a zkreslené chápání evropských dějin 20. století. Před několika lety se ve Francii starosta města Montpelliere rozhodl, že postaví monumentální památník velkým mužům 20. století, a zahrnul mezi ně také Vladimira Iljiče Lenina a Mao Ce-tunga. Po volbách v Gruzii (1. října 2012) byly obnoveny pomníky Josifa Vissarionoviče Stalina ve městě Gori a ve vesnicích Akura a Zemo Alvani a podobné plány existují i na dalších místech. Mnozí lidé

Sandra Kalniete

Foto: Přemysl Fialka

v této části světa se domnívají, že Stalin je velkou postavou 20. století, a v Rusku dochází k jeho veřejné rehabilitaci. Například v některých ruských městech jezdí autobusy se Stalinovým portrétem, ve Volgogradu jsou podávány návrhy na zpětné přejmenování města na Stalingrad. V Rusku koluje petice s padesáti tisíci podpisy, která se snaží o rehabilitaci Stalina. Podle průzkumu veřejného mínění z roku 2012 se jen 22 % lidí domnívá, že Stalin byl negativní postavou, zatímco v roce 1998 zastávalo takový názor 60 % lidí. A je zde také tendence některých politických frakcí v bývalých komunistických státech omezit přístup k archiváliím. Pokud dojde ke změně politické moci z pravice na levice, což je v demokratickém procesu běžná věc, tak se v mnoha zemích (Evropské unie) objevuje tendence k cenzuře a částečnému uzavření přístupu ke komunistickým dokumentům. To vše jsou důvody, proč nelze v evropské historii pouze „obrátit list“. Proto musí Evropská unie uznat všechny historické aspekty moderní historie Evropy. A proto je důležité: formulovat společný přístup k nacismu a totalitnímu komunismu; jasně definovat postoj vůči zločinům totalitního komunismu, protože zde stále panuje určitá ambivalentnost; zabezpečit kontinuitu komplexního posouzení politických, historických a právních aspektů totalitního komunismu; zajistit mezinárodní právní rámec pro svobodný přístup do archivů všech institucí, které obsahují informace o totalitních zločinech (archivů bezpečnostních služeb, zpravodajských služeb, tajné policie). Dále je nutné, aby Evropská unie řešila

také otázku dokumentů, které se nacházejí ve „třetích“ státech, zejména v Rusku, protože jinak si nejen východoevropské země, ale ani západoevropské země nebudou moci udělat úplný obrázek o stycích s komunistickou Moskvou a o kontextu, v jakém se činila politická rozhodnutí. Členské státy Evropské unie by měly v rámci akce pro smíření: zajistit rovný přístup a nediskriminaci pro všechny oběti totalitních režimů; uctít památku všech obětí a pamatovat na všechny, kteří se aktivně účastnili boje proti totalitě, což je nutné dělat nejen v postkomunistických státech, ale také na úrovni Evropské unie, a v jejích institucích zajistit prostor právě pro tyto aktivity. Zločiny totalitních režimů je třeba odsoudit politicky i právně. Avšak ne ve všech zemích ve východní a střední Evropě právní rámec tohoto typu existuje. Jako evropský den obětí nacismu a komunismu by měl být vyhlášen 23. srpen, tedy den uzavření nacisticko-komunistického paktu. A to poslední, co je nejvíce bolestivé, je odsoudit pachatele těchto zločinů a přivést je ke spravedlnosti – v tomto ohledu ani na národních úrovních zatím mnoho vykonáno nebylo. Evropské instituce musí v rámci akce pro smíření podporovat odborný historický výzkum, snažit se zachovat památku obětí, musí také podporovat instituce a nevládní organizace, které se aktivně zapojují do výzkumu a shromažďování dokumentů o zločinech stalinistické éry. Evropské instituce musí především posílit stávající finanční nástroje, protože bez finanční podpory žádné takové bádání není možné. Důležitá věc, která je už více méně splněna, je celoevropská síť institucí, které se zabývají bádáním o totalitarismu. Tyto národní instituce však potřebují daleko větší podporu celoevropských institucí a také je nutné podpořit kulturní a vzdělávací iniciativy, protože jinak nelze zasáhnout širší veřejnost. Co se týče společné práce našich institucí, měla by vycházet z toho, že potřebujeme komplexní hodnocení evropské historie. Lotyšsko se samozřejmě zabývá lotyšskými záležitostmi a Česká republika zase českou historií, ale horizontálně jsou takovéto debaty velice slabé a sporadické, a proto je důležitá mezinárodní komunikace. S. Kalniete dále uvedla, že až dosud by se mohla její prezentace zdát poněkud defetistická, a proto musí připomenout, že od roku 2004, kdy se ČR i Lotyšsko staly členy Evropské unie, bylo mnohé vykonáno, a v závěru svého vystoupení i celého semináře poukázala na některé dokumenty přijaté institucemi Evropské unie, které se vztahují k totalitní minulosti. Zvláště na *Usnesení Evropského parlamentu „Svědění Evropy a totalita“* z 2. dubna 2009; *Zprávu Komise Evropskému parlamentu a Radě „Paměť zločinů spáchaných totalitními režimy v Evropě“* z 22. prosince 2010 a *Závěry Rady „O povědomí o zločinech spáchaných totalitními režimy v Evropě“* z 8. června 2011, které označila za základní dokumenty, jež jsou *pozitivním výsledkem práce politiků a badatelských institucí i občanské veřejnosti ve střední a východní Evropě*. Schválení těchto dokumentů považuje za velký úspěch i proto, že když po přijetí postkomunistických zemí do Evropské unie přišli jejich poslanci do Evropského parlamentu a snažili se poukazovat na problémy zločinů komunismu, tak *zástupci evropské patnáctky nebyli zpočátku schopni pochopit, o čem mluvíme*. Poukázala také na připravovanou zprávu Evropské komise o tom, jaký přístup ke zločinům komunismu zaujímají jednotlivé členské státy Evropské unie. A dále, že z usnesení *Svědění Evropy a totalita* vyplývá, že Evropský parlament dospěl k závěru, že konečným cílem odhalení a odsouzení zločinů komunistických totalitních režimů je usmíření, a to se může podařit teprve tehdy, když budou známa všech

Svobodná a komunistická Evropa

Zdroj: Sandra Kalniete

na fakta. V této souvislosti připomněla nezbytnost vynakládat dostatečné dotace na badatelské a vzdělávací programy a možnost čerpat finanční podporu pro nejrůznější aktivity zaměřené na uchování historické paměti, a dále, že za tyto dotace odpovídají tři eurokomisaři, s nimiž může spolupracovat každý, kdo se chce svou činností podílet na tomto procesu. Představila také skupinu pro usmíření v Evropě, založenou v rámci Evropského parlamentu (Usmíření evropských dějin), která usiluje o nápravu omylů dějin 20. století, a odkázala na její webovou dokumentaci (www.euroreconciliation.eu), kde se nachází výčet aktivit této skupiny od roku 2010 a informační databáze o totalitních režimech. Svě vystoupení zakončila lotyšská europoslankyně S. Kalniete slovy: *Na závěr bych ráda řekla, že nejsem naivní. Snažím se působit v této oblasti v Lotyšsku již od roku 1988, ale musím říci, že stále nám ještě chybí minimálně deset let pro to, aby se podařilo dát dohromady všechny údaje, abychom se dostali do stadia, které nám umožní proniknout do evropského svědomí. Může se to stát jen tehdy, pokud budeme mít k dispozici dostatečné finanční prostředky, pokud budou alokovány nejen pro naše bádání, ale věnovány také do oblasti kultury. Umělecký obraz může každého člověka zasáhnout emocionálně a může se dostat do povědomí spousty lidí. Přála bych si, abychom se všichni dožili toho, že naše práce bude uznána a stejně bude uznána také historická paměť.*⁸

◆ Jan Cholínský

8 Celý projev včetně širšího seznamu přijatých dokumentů viz <http://www.ustrcr.cz/cs/role-a-vyznam-instituci-historicke-pameti>.